પ્રવચન નં. ૪૭, શ્લોક-૬૫ થી ૬૮, ગાથા-૪૪ શુક્રવાર, શ્રાવણ સુદ ૧૧, તા.૨૨-૮-૧૯૮૦

'નિયમસાર' ૬૫મો શ્લોક છે. ૬૫મો શ્લોક.

भवभोगपराङ्मुख हे यते
पदमिदं भवहेतुविनाशनम्।
भज निजात्मनिमग्नमते पुन-
स्तव किमध्रुववस्तुनि चिन्तया।।६५।।

આહાહા..! યતિની અપેક્ષાએ (વાત કરી છે). પોતે મુનિ છે ને? મુનિની અપેક્ષાએ વાત કરે છે. **'નિજ આત્મામાં લીન બુદ્ધિવાળા...'** પ્રભુ! તું તો નિજ આત્મામાં લીન બુદ્ધિવાળો છો ને! આહાહા..! તારો વૈભવ અને તારી સંપદા તો તારામાં પડી છે ને, પ્રભુ! **'નિજ આત્મામાં લીન બુદ્ધિવાળા તથા ભવથી ને ભોગથી...'** ભવથી અને ભોગથી... આહાહા..! ચાર ગતિ અને ભોગ બેયથી જે વિરક્ત છે. **'પરાઙ્મુખ થયેલા..'** છે. ભવ જ નથી. આત્મામાં ભવ નથી, આત્મામાં પરનો ભોગ નથી.

'હે મુનિ!' એ પોતાને કહે છે. **'હે યતિ! તું ભવ...'** અને ભોગના દુઃખથી તો પરાઙ્મુખ થયેલ યતિ. એનાથી તો તું પરાઙ્મુખ છો. આહાહા..! **'તું ભવહેતુનો વિનાશ કરનારા...'** ચોરાશીના અવતારના ભવ, એનો વિનાશ કરનારા **'એવા આ (ધ્રુવ) પદને ભજ;...'** આહાહા..!

ચાર ગતિ અને ચોરાશીના અવતારનો નાશ કરનાર ધ્રુવ ભગવાન... આહાહા..! ધ્રુવને ભજ. ઝીણી વાત છે, પ્રભુ! અનંતકાળથી ધ્રુવ ઉપર લક્ષ ગયું જ નથી. બધી કલ્પનાઓ પર્યાય ઉપર રહી અને આ ત્યાગ્યું, આ છોડ્યું, આ મૂક્યું, ને આ લીધું, આ દીધું. એ બધી પોતાની પર્યાયમાં ગડમથલ, કોલાહલ કરી મૂક્યો છે. પ્રભુ! પણ તું અંદર અનાદિઅનંત ધ્રુવ વસ્તુ છો ને. 'પંડિતજી' આવ્યા નથી? આહાહા..!

'તું ભવહેતુનો વિનાશ કરનારા...' ચાર ગતિનો નાશ કરનારા **'એવા આ (ધ્રુવ)...'** આહાહા..! **'(ધ્રુવ) પદને ભજ;...'** આહાહા..! ભજ એ સાધન છે. ભજનની જે સાધ્ય વસ્તુ છે એ ધ્રુવ છે. 'સમયસાર'ની ૧૬મી ગાથામાં કહ્યું છે, કે **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि'** એ સેવના ને એ સાધન. એ સાધન અને સાધ્ય આત્માનો ભેદ છે. આહાહા..! શું કહ્યું? આત્મા એ સાધ્ય છે અને સાધન પણ એનું દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો જ ભાવ છે. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાધન. **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि साहुणा णिच्चं। ताणि पुण जाण तिण्णि वि अप्पाणं चेव'** પણ એ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને સેવ. પણ વસ્તુ તો એક છે. એ સાધન તરીકે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિશ્ચય કહ્યું. નિશ્ચય હોં! નિશ્ચય સાધન. આહાહા..! વ્યવહારના વિકલ્પની વાત જ નથી. ત્યાં તો **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि साहुणा णिच्चं। ताणि पुण जाण तिण्णि वि अप्पाणं चेव'** એક છે. આહાહા..! દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રની સેવના એ પણ સાધકને વ્યવહાર થયો. આહાહા..!

અંદર ભગવાન ધ્રુવ એ જ નિશ્ચય છે. એમાં ત્રણની એક્તા કરીને એની સેવા કર. આહાહા..! હવે આવો માર્ગ. એને ભજ–ધ્રુવને ભજ. ભજ એ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પર્યાય છે. નિશ્ચય, હોં! વ્યવહાર નહિ. આહાહા..! નિશ્ચય સમ્યક્ નિર્વિકલ્પ પોતાના આત્માની પ્રતીતિ અને વેદન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ નિશ્ચય ત્રણે સાધક છે. એક જ ચીજમાં સાધક-સાધ્ય બે છે. ચીજ એક જ છે. રાગની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. એમ કહ્યું છે. સાધન કહેવું એ તો દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાધન. સાધ્ય ધ્રુવ... આહાહા..! માર્ગ આવો છે. એ ત્રણની સેવનામાં એકરૂપની સેવના કર. ત્રણ ઉપરના ભેદના લક્ષને પણ છોડી દે. આહાહા..!

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન એને પણ **'सेविदव्वाणि साहुणा'** કહ્યું છે. એ વ્યવહારી લોકો પર્યાયથી સમજે છે. એ કારણે આવી ભાષા લીધી છે. પર્યાયવાળા એ રીતે સમજે છે. પર્યાયદષ્ટિવાળા એ રીતે સમજે છે તેથી ત્રણથી અમે વાત કરી છે, પ્રભુ! બાકી સેવન તો એક આત્માનું જ કરવાનું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! શું કહ્યું?

અહીં કહે છે, કે **'હે યતિ!...'** પોતે પોતાને કહે છે. ભગવાનઆત્મા ભગવાનને કહે છે. **'હે યતિ!...'** ભવ અને ભોગથી પરાઙ્મુખ. પ્રભુ! તું ભવ અને ભોગથી તો પરાઙ્મુખ છો ને, નાથ! **'તું ભવહેતુનો વિનાશ કરનારા...'** ભવના હેતુનો વિનાશ કરનારા. **'એવા**

આ (ધ્રુવ) પદને ભજ;...' આહાહા..! ભજ એ પર્યાય છે. અને ભજનના ધ્યેયમાં ધ્રુવ છે. એ 'સમયસાર'ની ૧૬મી ગાથામાં કહ્યું છે. **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि साहुणा णिच्चं'** હે મુનિ! અંતર નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, જેના ધ્યેયનું ધ્રુવ, અનંત આનંદનો ભંડાર એવું સમ્યગ્દર્શન, એવું એનું ધ્યેય ધ્રુવ, એવું સમ્યગ્જ્ઞાન, એનું ધ્યેય ધ્રુવ, એનું સમ્યક્ચારિત્ર, એનું પણ ધ્યેય ધ્રુવ. **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि साहुणा णिच्चं।'** ૧૬મી ગાથા છે. સંતોએ તો નિત્ય આ સેવના કરવી. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એ સાધન છે. નિશ્ચય કરણ એટલે સાધનગુણ તો આત્મામાં છે. ત્રિકાળી ભગવાનમાં પ્રભુ, કરણ નામનો ગુણ તો અંદર છે. કર્તા, કર્મ, કરણ એ ત્રિકાળ ગુણ છે. પણ એનું બાહ્ય જે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થયું, એ સાધન બાહ્ય સાધન છે. રાગાદિ નહિ. આહાહા..!

પોતે મુનિ પોતાને કહે છે, હે પ્રભુ! ભવ અને ભોગનો નાશ કરનારા... આહાહા..! અને **'ભવહેતુનો વિનાશ કરનારા એવા આ (ધ્રુવ) પદને ભજ;...'** આહાહા..! પર્યાયને ભજ, ભગવાનને ભજ એમ નથી કહ્યું. પર્યાયને ભજ એમ પણ નથી કહ્યું. આહાહા..! પર્યાય ઉપર લક્ષ જશે તો નાથ! પ્રભુ! તને વિકલ્પ થશે. અંતર ચીજ જે ધ્રુવ છે, જે અનંત અક્ષય આનંદાદિ ગુણોના ભંડારની ખાણ છે. આહાહા..! એવો ભવના નાશ હેતુ પ્રભુ! તું ધ્રુવને ભજ. આહાહા..! આવી વાત છે, પ્રભુ! આવી આકરી વાત લાગે. બીજું શું થાય? માર્ગ તો પ્રભુ આ છે. આહાહા..!

એ પોતે પોતાને માટે કહે છે. પોતે એટલે સ્વ. પોતે એ અમારી ગુજરાતી ભાષા છે. પોતે પોતાને કહે છે. આહાહા..! ભગવંત! ભવના અને ભોગના ભાવથી પ્રભુ! તું વિરક્ત છો. તો ભવના હેતુનો નાશ કરવા માટે, પ્રભુ! ધ્રુવને ભજ. આહાહા..! ચિદાનંદ ધ્રુવ અનંત-અનંત રત્નનો ચૈતન્યરત્નાકરનો ભંડાર, એના ઉપર દૃષ્ટિ દે, ત્યાં ભજન કર. આહાહા..! આકરું લાગે પણ માર્ગ તો આ છે, પ્રભુ! અનંતકાળ થયો, ચોરાશીના અવતાર (કર્યા). એક એક અવતારમાં અનંત અવતાર કર્યા, એ બધા મિથ્યાત્વભાવને કારણે કર્યા. એ મિથ્યાત્વના અસંખ્ય પ્રકાર, સૂક્ષ્મ અનંત પ્રકાર છે. એમાંથી કંઈપણ અંદર શલ્ય રહી ગયું... આહાહા..! ચૈતન્ય ધ્રુવને પકડવાનો ભાવ કર્યો નહિ અને બીજા ભાવમાં રોકાઈ ગયો. ભવનો નાશ થયો નહિ, પ્રભુ! આહાહા..! ભાષા તો કેટલી મીઠી છે! આહાહા..!

'હે યતિ!...' હે યત્ના કરનાર, સ્વરૂપની જતના કરનાર! સ્વરૂપની યત્ના કરનાર. રાગની નહિ. શરીર પરવસ્તુ તો એને કારણે (થાય છે). શરીરની પર્યાય તો તેના કાળે, એના કારણથી ક્રમબદ્ધ થવાની હશે તે થશે. રાગ પણ ક્રમબદ્ધ કાળે આવવાનો હશે તે આવશે. પણ તારું લક્ષ તેના ઉપરથી છોડી દે. આહાહા..! અરાગી અને અશરીરી. રાગ અને શરીર ઉપરથી લક્ષ છોડી દે અને અરાગી અને અશરીરી ભગવાન... આહાહા..! એનું ભજન કર. આહાહા..!

'અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતાથી તારે શું પ્રયોજન છે?' આહાહા..! એ વિકલ્પથી દયા, દાન ને વ્રતના વિકલ્પથી (શું પ્રયોજન છે?) આહાહા..! એ તો અધ્રુવ છે, પ્રભુ! અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતા, એના વિકલ્પમાં રોકાવું, પ્રભુ! એમાં શું છે?

મુમુક્ષુ :– પૈસા ધ્રુવ છે કે અધ્રુવ છે?

ઉત્તર :– પૈસાની તો વાત જ ક્યાં છે, પ્રભુ! અહીં તો પૈસાની વાત જ નથી. બહુ કડક ભાષાથી કહીએ તો પંડિતજીએ લખ્યું છે, કે પૈસા તો પુણ્યથી મળે છે, પણ પૈસાવાળા પાપી છે. આહાહા..! કેમ? કે ત્રિલોકનાથ ભગવાને ચોવીસ પ્રકારના પરિગ્રહ કહ્યા છે. ચૌદ પ્રકારના પરિગ્રહ તો આપણે અહીંયા આવી ગયા. અને દસ પ્રકારના પરિગ્રહ અહીં કહે છે. ક્ષેત્ર, મકાન, ચાંદી, સોનું, ધન-ધાન્ય, દાસી-દાસ, વસ્ત્ર, વાસણ, એવા દસ પ્રકારના બાહ્ય પરિગ્રહ છે. એક મિથ્યાત્વ, ચાર કષાય અને નવ નોકષાય એવા ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહ છે. આહાહા..! એ ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહ, દસ પ્રકારના બાહ્ય પરિગ્રહ, પરિગ્રહ છે, પર ચીજ છે. તારું લક્ષ તેની ઉપર જશે તો તને પાપ લાગશે. અધ્રુવની તને શું ચિંતા છે? એમ કહે છે. આહાહા..!

આ તો પૈસા જરી પાંચ-પચાસ લાખ મળ્યા, જાણે અંદર ઘૂસી ગયો. જાણે કેવું મકાન બનાવ્યું! આમ બનાવ્યું... આમ બનાવ્યું... મકાનના વાસ્તામાં કાર્યકરોને બોલાવે. કાર્યકરો, મોટા અધિકારીઓને બોલાવે. એ આવે તો આપણા મકાનની, વાસ્તુની શોભા વધે. આહાહા..! પ્રભુ! તારું ઘર તો આ છે ને નાથ! તારી પર્યાયને ત્યાં અંદરમાં બોલાવ ને. એ કાર્યકર્તા તો પર્યાય છે. આ દુનિયાના કાર્યકર્તા છે એ તો બધા પાપના કરનારા છે. 'રજનીભાઈ'! એણે બહુ તોફાન કર્યું છે. પૈસા ખુબ ભેગા (કર્યા). કેટલા લાખો ખર્ચીને જાત્રા કાઢી હતી. એ અને ઓલો બીજો કોણ તમારો? 'કાંતિભાઈ'. 'કાંતિભાઈ' અને આ બે એ શેત્રુંજયની મોટી જાત્રા કાઢી. એમાં જાણે ધર્મ થઈ ગયો. 'રજનીભાઈ'! આમ થયું હતું ને? કાંઈ ધર્મ નથી, હોં, પ્રભુ! એમાં કર્તાબુદ્ધિ છે તો મિથ્યાત્વ છે, મહાપાપ છે. કર્તાબુદ્ધિથી મેં કર્યું, પૈસા મેં ખર્ચ્યા અને હલન-ચલનની ક્રિયા અને હું વાણીનો કર્તા થયો, તો સ્તુતિ થઈ, પ્રભુ! આહાહા..! ત્યાં તો એકાંત મિથ્યાત્વનું પાપ છે.

ભગવાન! મિથ્યાત્વ કોને કહીએ? એ સમજવાની ઝીણી વાત છે, પ્રભુ! આહાહા..! બાહ્યમાં પરિગ્રહ આવ્યાને? આ બાજુ. ધન ને એ આવ્યું. ધન, ધાન્ય. નીચે આ બાજુ પરિગ્રહ છે ને? બીજી બાજુ. એ પરિગ્રહ છે. પરિગ્રહ તો પાપ છે. ખરેખર તો બાહ્ય પરિગ્રહ પાપનું નિમિત્ત છે. પાપ તો અંતરમાં મિથ્યાત્વ–એ પૈસા મારા છે, લક્ષ્મી મારી છે અને હું સદાચારમાં વાપરું છું. એવી કર્તાપણાની બુદ્ધિ અને આ પૈસા મારા છે એવી બુદ્ધિ, પ્રભુ! શું કહીએ? પરમાત્માનો પોકાર છે. હે પ્રભુ! તું કર્તાબુદ્ધિમાં જાય છે, હોં! એ તને નુકસાન કરે છે. અને તું માની બેઠો કે એમાં મને લાભ થશે. આહાહા..!

અહીં એ કહે છે, **'(ધ્રુવ) પદને ભજ;...'** નાથ! **'અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતાથી તારે શું પ્રયોજન છે?'** ૬૫મો શ્લોક. આહાહા..! અધ્રુવ જે ચિંતા, વિકલ્પ, રાગ, પૈસો, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, ભવ, ભોગ બધું અધ્રુવ છે. **'અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતાથી તારે શું પ્રયોજન છે?'** અધ્રુવની ચિંતાથી તો પ્રભુ તારે રખડવું પડશે. કઈ ગતિ અને ક્યાં જઈશ? નાથ! આહાહા..! અને ત્યાંથી પછી મનુષ્યપણું ક્યારે મળે? અનંતે કાળે મળ્યું છે તેમાં ધ્રુવનું ધ્યાન કરીને ધ્રુવને જગાડ્યો નહિ.. આહાહા..! અને ક્રિયામાં રોકાઈ ગયો. બેન આવ્યા. સમજાણું કાંઈ? આહા..!

મુનિરાજ કહે છે, 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' મુનિ, તને અધ્રુવની શું ચિંતા છે? પ્રભુ! અધ્રુવથી તારે શું છે? અધ્રુવમાં રાગ, પુણ્ય, દયા, દાન પણ આવી ગયા. આહાહા..! વાત કઠણ પડે, પ્રભુ! પણ એ કર્યે જ છૂટકો છે, એમ નક્કી કરવું, હોં! એવો નિર્ણય તો પહેલા કરવો. પહેલા નિર્ણય તો એ કરવો કે આ જ કરવા લાયક છે, બાકી બીજી કોઈ ચીજ કરવા લાયક નથી. આહાહા..! એક શુભરાગનો વિકલ્પ, એનો કર્તા થશે, ચૈતન્યનાથને કર્તાપણું સોંપવું..., ઓહોહો..! ચક્રવર્તીએ પાંચ-દસ કરોડનું મકાન લીધું. એમાં ધૂળ જામેલી હતી. કોઈએ વાળ્યુ નહિ. ચક્રવર્તીને સોંપે કે તમે ધૂળ વાળો, તમે આ વાળો. એમ ભગવાન ત્રણલોકના નાથની પાસે રાગનું કર્તાપણું સોંપવું એવું છે. આહાહા..! કઠણ પડે, પ્રભુ!

એ સૂઝ પડે નહિ એનું કરવાપણું અને જે સૂઝબુઝમાં આવે એનું કર્તાપણું તો મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..! એ ચીજ સૂઝબુઝમાં આવતી નથી. એને અકર્તાપણાનો લાભ અને એનાથી વિરુદ્ધ જે અધ્રુવ ચિંતા, એના કર્તાપણાનો લાભ મિથ્યાત્વ. અને ધ્રુવ ચીજના કર્તાપણાનો લાભ સમ્યક્, તો હે પ્રભુ! ભવ, ભોગના નાશ માટે એકવાર અધ્રુવની ચિંતા તો છોડ અને ધ્રુવનું તો ભજન કર, પ્રભુ! એ ૬૫માં શ્લોકમાં આવ્યું.

શ્લોક-૬૬

(द्रुतविलंबित)

समयसारमनाकुलमच्युत्तं
जननमृत्युरुजादिविवर्जितम्।
सहजनिर्मलशर्मसुधामयं
समरसेन सदा परिपूजये।।६६।।

[શ્લોકાર્થ :–] જે અનાકુળ છે, *અચ્યુત છે, જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે, સહજ નિર્મળ

*** અચ્યુત = અસ્ખલિત; નિજ સ્વરૂપથી નહિ ખસેલું.**

સુખામૃતમય છે, તે સમયસારને હું સમરસ (સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું. ૬૬.

શ્લોક-૬૬ ઉપર પ્રવચન

હવે ૬૬ મો શ્લોક.

समयसारमनाकुलमच्युत्तं
जननमृत्युरुजादिविवर्जितम्।
सहजनिर्मलशर्मसुधामयं
समरसेन सदा परिपूजये।।६६।।

શ્લોકાર્થ :– 'જે અનાકુળ છે,...' ભગવાનઆત્મા, એમાં આકુળતાની ગંધ નથી. આહાહા..! જે અનાકુળનો સાગર ભર્યો છે. અનાકુળ એટલે સુખ, અનાકુળ એટલે સુખ, આકુળતા એટલે દુઃખ. આહા..! તું તો અનાકુળ છો ને, નાથ! આહાહા..! તું બહારના સુખ માટે ફાંફા મારે છે. અહીંથી સુખ મળશે, અહીંથી અનુકૂળતા થશે, અહીંથી સગવડતા મળશે, પ્રભુ! બહારમાં ક્યાંય સગવડતા નથી. આહાહા..! સગવડતા એટલે કે શુદ્ધ ધ્રુવનું ધ્યાન, એ સગવડતા છે. કે જે સગવડતાથી ધ્રુવમાંથી આનંદનો અનુભવ આવે છે. આહાહા..! બાકી પૈસા, કરોડોના મકાન...

અમે એકવાર ગયા હતા ને. 'મૈસુર' ગયા હતા. સાડા ત્રણ કરોડનું દરબારનું મકાન હતું. એ 'મૈસૂર'નો જે દરબાર હતો, એનું રહેવાનું સાડા ત્રણ કરોડનું એક. પણ પછી તો સરકારે લઈ લીધું. એ બંગલો પણ લઈ લીધો. હવે સાડા ત્રણ કરોડના ખાલી મકાનમાં આવે કોણ? ખાલી પડ્યું છે. લોકો જોવા આવે છે. સાડા ત્રણ કરોડનું એક મકાન. ધૂળમાં પણ નથી. આહાહા..! ચિંતાનો પાર ન મળે. એને સાચવવા માટે... આહાહા..!

અહીંયા ગયા હતા ને? 'આફ્રિકા'. મોટા ગૃહસ્થ હતા. જે મકાનમાં ઉતર્યા હતા એ મકાન પંદર લાખનું. જે મકાનમાં ઉતર્યા હતા એ. એ સિવાય બીજા પૈસા. પણ અંદરમાં હબસીનો ડર. હબસી લોકોનો એટલો ડર કે બહાર નીકળવામાં બહુ વિચાર કરે. અને રહેવાના સ્થળમાં ત્રણ પટ્ટી આડ નાખે. વંડી. ત્રીપટી વંડી. આહાહા..! હવે આ સુખ. અધ્રુવની ચિંતાથી પ્રભુ! તને શું લાભ છે? આહાહા..! એ માણસ બિચારો નરમ હતો. પંદર લાખનું મકાન. કરોડપતિ હશે. પણ નરમ બહુ. આમ લૌકિક દેખાવ કાંઈ ન મળે. ગામડાનો માણસ હોય એવો સાધરણ, એવી ચામડી, એવી બોલી અને એવો દેખાવ. પણ પુણ્યને લઈને ત્યાં... એ તો કહેતા હતા કે કાંઈક ૫૦ કે ૫૨ વર્ષથી ત્યાં છે. દેશમાં આવ્યા જ નથી. ત્યાં ને ત્યાં પડ્યા હશે. ત્યાં ને ત્યાં પૈસા થઈ ગયા. એમાં શું થયું?

અહીં કહે છે, તું અનાકુળ છો ને, નાથ! **'અચ્યુત છે,...'** **'અસ્ખલિત; નિજસ્વરૂપથી**

નહિ ખસેલું.' પ્રભુ! તારા ઉપર અનંત-અનંતકાળ વીત્યો પણ કદી સ્ખલિત નથી થયો. ધ્રુવમાંથી સ્ખલિત નથી થયો. આહાહા..! ત્યાંથી જરીયે પલ્ટો ખાઈને પર્યાયમાં નથી આવ્યો. ધ્રુવ તો ધ્રુવરૂપ જ રહે છે. એને અચ્યુત કહે છે. પ્રભુ! તું **'અચ્યુત છે, જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે,..'** ઓહો..! પ્રભુ! તું અંદરમાં આનંદકંદ છો. **'જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે,...'** આત્મામાં કોઈ જન્મ-મૃત્યુ-રોગ જ નથી.

'સહજ નિર્મળ સુખામૃતમય છે,...' સ્વાભાવિક નિર્મળ સુખામૃત. સુખરૂપી અમૃતનો ખજાનો છે. અરે..! પ્રભુ! તને એની મહિમા ન આવે, અને બાહ્યની કોઈ ચીજમાં મહિમા રહી જાય, ભવભ્રમણ નહિ ટળે, પ્રભુ! ભવભ્રમણ નહિ ટળે. ભવભ્રમણ ટાળવાનો ઉપાય તો ધ્રુવનો આશ્રય લેવો એ એક જ છે, એના ભજનમાં એકાગ્ર થવું અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિર્વિકલ્પ, એની સેવના કરવી, એ એક જ ભવનો અભાવ કરવાનો ઉપાય છે. આહાહા..! વ્યવહાર. ગમે તે આવે. વ્યવહાર છે, વ્યવહારના સ્થાનમાં વ્યવહાર હોય, પણ એ કાંઈ આત્માને લાભદાયક નથી. આહાહા..!

૧૬મી ગાથામાં તો એમ કહ્યું, અંદર દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર જે નિર્મળ નિશ્ચય પ્રગટે, તેને પણ સાધક કહે છે. રાગાદિ, નિમિત્તાદિ તો સાધન નથી. ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવમાં **'दंसणणाणचरिताणि सेविदव्वाणि साहुणा णिच्चं'**. સાધુએ તો નિત્ય અંતર્મુખ, સન્મુખ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, ધ્રુવની સન્મુખની જે દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને ચારિત્રથી એની સેવના કરવી. એ ત્રણે એક જ આત્મા છે. દૃષ્ટિ તો દ્રવ્ય ઉપર રાખવી. સેવના કરવી એ પર્યાયબુદ્ધિથી તને સમજાવે છે. દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણ બોલ નિશ્ચયના છે. આહાહા..! એ પણ તું વ્યવહારમાં (ઉભો) છે, તો પર્યાયબુદ્ધિથી તને સમજાવે છે. પણ એ પર્યાય પણ તારે લક્ષમાં રાખવા લાયક નથી. આહાહા..! પર્યાયની સ્થિતિ તો પ્રભુ! એક સમયની છે ને. અંદર ભગવાન આખો ધ્રુવ અનાદિઅનંત, એકરૂપ પૂર્ણાનંદનો નાથ.. અનંત... અનંત.. અનંતગુણનો ભંડાર, બહારમાં ઘણી ધીરજ કરી, પણ જ્યાં જીવમાં ધીરજ કરવાની હતી ત્યાં તેં ધીરજ ન કરી. આહાહા..!

આમ તો ચામડા ઉતરડીને ખાર છાંટે તો ક્રોધ ન કર્યો, પણ એ બધું પરલક્ષી. અંદર ચૈતન્ય ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એ તરફનો ઝુકાવ, વલણ, સન્મુખતા કદી કરી નથી. આહાહા..! અને એ સિવાયની બહારની ચીજમાં સંતોષાઈ ગયો. અમે કાંઈક કરીએ છીએ.. કાંઈક કરીએ છીએ.. બહારમાં સંતોષાઈ જાય એને અંદર જવાની દરકાર રહેતી નથી. આહાહા..! આવી વાત છે, 'રજનીભાઈ'! મોટી જાત્રા-બાત્રા કાઢી હતી એમાં કાંઈ ધર્મ નહોતો. કેટલા પૈસા ખર્ચ્યા હતા એણે. ઓલો 'કાંતિભાઈ' ભેગો.

મુમુક્ષુ :– તે વખતે ખ્યાલ ન હતો, ખબર નહોતી.

ઉત્તર :– વાત સાચી છે. એ જાણે કે આમાંથી લાભ થાય. મોટી જાત્રા કાઢે, લાખ-

બે લાખ માણસનો મોટો સંઘ કાઢે, પ્રભુ! એ બધી અધ્રુવ ચીજ છે, નાથ! એક ભગવાનઆત્મા ધ્રુવને ભૂલીને બધી ચિંતા નિરર્થક છે. આહાહા..! નિરર્થકની સામે સાર્થક, એક ધ્રુવ પ્રભુ એ જ સાર્થક છે. એ તરફનું વલણ, ઝુકાવ એ જ ધર્મ છે. એવો પ્રભુ! નિર્ણય તો કર. એ નિર્ણયમાં એવો નિર્ણય કર કે નિર્ણય કદી ફરે નહિ. આહાહા..! એ નિર્ણય પૂર્ણ ફળ લાવ્યે જ છૂટકો. આહાહા..! એ ધ્રુવમાંથી કેવળજ્ઞાન થશે. એને નક્કી થઈ ગયું છે કે આ મેં ધ્રુવને પકડ્યો છે, એમાંથી કેવળજ્ઞાન થશે. મને જરૂર કેવળજ્ઞાન થશે. એ કેવળજ્ઞાન માટે રાહ જોવી પડે, કે સંદેહ થશે એમ છે નહિ. આહાહા..!

'તે સમયસારને...' શું કહ્યું? આત્મા **'અનાકુળ છે, અચ્યુત છે, સ્ખલિત નથી, જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે, સહજ નિર્મળ સુખામૃતમય છે, તે સમયસારને...'** એ આત્મા. 'સમયસાર' કહો કે આત્મા કહો. આહાહા..! **'તે સમયસારને...'** છે ને? **'હું સમરસ (સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું.'** વીતરાગભાવ દ્વારા સદા ધ્રુવનું પૂજન કરું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

આહાર વખતે ત્યાં માણસો બહુ આવે છે ને? આહાર વહોરવા વખતે. એને બહાર કાઢવા. ડોક્ટરની મનાઈ છે કે ઝાઝા માણસનો શ્વાસ ન લેવો. અંદર શરીરમાં રોગ છે. શરીર બહારથી સુંદર દેખાય. પણ અંદર લોહીમાં કેન્સર છે. આહાહા..! એ કારણે ડોક્ટરે કહ્યું છે કે ઝાઝા માણસોની વચ્ચે રહેવું નહિ, એનો શ્વાસ અંદર જશે તો ચેપ લાગે. એ તો એક બનવાની ચીજ હશે તો બનશે. લોકોને બહાર કાઢીએ તો કોઈકને દુઃખ લાગે. અંદર આવે અને કહે કે બહાર નીકળો. વહોરાવીને નીકળી જાવ.. નીકળી જાવ એમ કહે તો કોઈને દુઃખ લાગે. એનું કારણ તો પ્રભુ આ છે. શું કરે? આહાહા..! શરીર સુંદર દેખાય, લોહીમાં કેન્સર છે. પાંચ-છ વર્ષથી છે પણ બહારમાં દેખાતું નથી. કાંઈ દેખાતું નથી. એનું કોઈ બાહ્ય ચિહ્ન નથી. એ ડોક્ટરને ખ્યાલ આવ્યો કે અંદર છે. છે. એની બહારમાં ખબર નથી પડતી. પણ વધારે લોકોની વચ્ચે ન બેસવું, તેથી દૂર રહે. સમૂહની સાથે ચાલવું નહિ. અને સમૂહની સાથે ઊભા ન રહેવું, એમ ડોક્ટર 'ચંદુભાઈ'એ કહ્યું છે. એ કારણે 'ચંદુભાઈ' લોકોને કહે વહોરાવીને નીકળી જાવ... નીકળી જાવ... દુઃખ લાગે. એ તો બનવા કાળે બને. આહાહા..!

આ શરીર તો ધૂળનું બનેલું છે. આહાહા..! અંદર ભગવાન અમૃતનો સાગર આગળ શરીરની કોઈ કિંમત નથી. આહાહા..! શરીરમાં રોગ હોય કે નીરોગ હોય, બંને સરખી ચીજ છે. આત્મા માટે કંઈ પણ લાભ-અલાભ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઘણાં માણસો ત્યાં 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' લેવા આવે છે. પણ, ભાઈ! ખલાસ થઈ ગયા છે, થોડા છે હવે કોઈને આપવાના નથી. માટે કોઈએ આવવું નહિ. 'દ્રવ્યદૃષ્ટિપ્રકાશ' લેવા કોઈ અંદર આવી જાય છે. સાધારણ માણસ તો અંદર આવી જાય છે, 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' આપો. 'સોગાની'નું

છે ને? હવે રહ્યા પણ નથી. હવે તો ૩૫ રહ્યા છે. થોડા રહ્યા છે. આહાહા..!

અહીંયા કહે છે, પ્રભુ! **'તે સમયસારને હું સમરસ (સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું.'** આહાહા..! એવો 'સમયસાર' અહીં કહ્યું ને? **'અનાકુળ છે, અચ્યુત છે, જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે, સહજ નિર્મળ સુખામૃતમય છે, તે સમયસારને હું સમરસ (સમતાભાવ)...'** આહાહા..! એને વિકલ્પ પણ નથી. શુભરાગ વિકલ્પ પણ અસમતા છે, એ વિષમભાવ છે. સમભાવ તો રાગરહિત પ્રભુ પોતે વીતરાગસ્વરૂપ છે. તો એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન પણ વીતરાગસ્વરૂપે પ્રગટે છે. આહાહા..! એ વીતરાગસ્વરૂપે પ્રગટે એ મોક્ષમાર્ગ છે. આહાહા..! કઠણ પડે, ભાઈ! શું કરે? ભગવાનની દિવ્યધ્વનિમાં આ આવ્યું છે. આહાહા..!

'(સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું.' ઓહોહો..! પંચમહાવ્રતધારી સંત એમ કહે છે, હું કોઈ પંચમહાવ્રત પાળું છું કે સમિતિ પાળું છું, નિર્દોષ આહાર લઉં છું, એ હું નથી. આહાહા..! હું તો સદા સમતારસ વડે સમયસારને–ભગવાનને ભજું છું એ હું છું, પ્રભુ! આહાહા..! અહીં તો કહે આ વેશ, આ લુગડા, આ કપડા છોડવા, આવી ક્રિયા કરવી, આમ કરવું. એ થાય છે પણ એના કારણે થાય છે. એ સ્વભાવના લાભને માટે અને સ્વભાવ માટે આવે છે એમ નહિ. આહાહા..! અહીં એ કહે છે, **'હું સમરસ (સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું.'** એ ૬૬મો શ્લોક થયો.

શ્લોક–૬૭

(इंद्रवज्रा)

इत्थं निजज्ञेन निजात्मतत्त्व-
मुक्तं पुरा सूत्रकृता विशुद्धम्।
बुद्धवा च यन्मुक्तिमुपैति भव्य-
स्तद्भावयाम्युत्तमशर्मणेऽहम्।।६७।।

[શ્લોકાર્થ :–] એ રીતે પૂર્વે નિજજ્ઞ સૂત્રકારે (આત્મજ્ઞાની સૂત્રકર્તા શ્રીમદ્‌ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે) જે નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું અને જેને જાણીને ભવ્ય જીવ મુક્તિને પામે છે, તે નિજાત્મતત્ત્વને ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે હું ભાવું છું. ૬૭.

શ્લોક-૬૭ ઉપર પ્રવચન

૬૭મો શ્લોક.

इत्थं निजज्ञेन निजात्मतत्त्व-
मुक्तं पुरा सूत्रकृता विशुद्धम्।
बुद्धवा च यन्मुक्तिमुपैति भव्य-
स्तद्भावयाम्युत्तमशर्मणेऽहम्।।६७।।

શ્લોકાર્થ :– '**એ રીતે પૂર્વે નિજજ્ઞ સૂત્રકારે (આત્મજ્ઞાની સૂત્રકર્તા શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે)...**' આહાહા..! એક મુનિએ બીજા મુનિને જાણી લીધા. કોઈ કહે કે છદ્મસ્થ ન જાણી શકે. એમ નથી. આત્મજ્ઞાની હતા એમ જાણી લીધા. આહાહા..! આત્મામાં તાકાત છે. મધ્યસ્થ થઈને જોવે તો સામાની દૃષ્ટિ અને સામાનું હૃદય બરાબર જાણી શકે. અહીંયા પંચમકાળના મુનિ છદ્મસ્થ છે. એ 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' ૧૧૦૦ વર્ષ પહેલા થયા. આ નવસો વર્ષ પહેલા, ઓલા ૧૧૦૦ વર્ષ પહેલા થયા. એ કહે છે કે.. આહાહા..!

'**નિજજ્ઞ સૂત્રકારે...**' જે આત્મજ્ઞાની છે એવા સૂત્રકાર. મહાવ્રત ધારી 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની વાત કરે છે. આહાહા..! પંચમકાળના મુનિ 'કુંદકુંદાચાર્ય' ૧૧૦૦ વર્ષ પહેલા થઈ ગયા. એનું હૃદય જાણી લીધું. એના શબ્દ સાંભળીને અને શાસ્ત્ર જાણીને (કહે છે). એના નિજજ્ઞ એમ કહ્યું. એ કોણ છે? કે નિજજ્ઞ છે. એ તો નિજને જાણનારા છે. આહાહા..! નિજજ્ઞ છે. ભગવાન એમ કહે છે કે મને જાણનાર છે એમ પણ નથી. એ તો નિજજ્ઞ છે. પોતાના નિજસ્વરૂપને જાણનારા છે. એવા '**સૂત્રકાર (આત્મજ્ઞાની સૂત્રકર્તા શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે) જે વિશુદ્ધ નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું...**' આહાહા..!

જે પ્રકારે '**નિજાત્મતત્ત્વ...**' નિજ આત્મ ભગવાન તત્ત્વ, એનું સૂત્રકારે જે '**વર્ણન કર્યું અને જેને જાણીને...**' આહાહા..! '**ભવ્ય જીવ...**' એને જે પ્રકારે કહ્યું છે, એ પ્રકારે જાણીને... '**જેને જાણીને...**' એમ આવ્યું ને? '**જે વિશુદ્ધ નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું અને જેને જાણીને ભવ્ય જીવ મુક્તિને પામે છે.**' આહાહા..! પંચમઆરાના મુનિ એમ કહે છે. નગ્ન દિગંબર મુનિ કેવળજ્ઞાનીના કેડાયત છે. આહાહા..! વચમાં એક વૈમાનિક આદિનો ભવ મળે, એ ધર્મશાળા છે. દેશમાં જવું હોય તો એક દિવસમાં બહુ તો પંદર કોષ કપાય. ત્યાં ધર્મશાળા હોય તો રોકાવું પડે. પણ સવારે કોઈ પાંચ કોષ ચાલે. એમ અહીંયા પંચમકાળમાં અવતાર થઈ ગયો છે. અહીં સર્વજ્ઞપણું નથી, તો અમારે દેવમાં ધર્મશાળા તરીકે થોડું રહેવાનું છે. આહાહા..! અને ત્યાંથી નીકળીને અમારો પંથ પૂરો થશે. આહાહા..! આવી વાત છે, પ્રભુ!

'**મુક્તિને પામે છે,...**' એ તો મુક્તિ પામે જ છે, પણ એણે જે 'આત્મ-સમયસાર'

કહ્યો, એ આત્માને જાણનાર પણ મુક્તિને પામે છે. ભલે વર્તમાનમાં મુક્તિ નથી, એકાદ ભવ વૈમાનિકમાં જવું પડે (તોપણ મુક્તિને તો પામે જ છે). આહાહા..! **'તે નિજાત્મતત્ત્વને ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે...'** એ નિજાત્મતત્ત્વને ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે **'હું ભાવું છું.'** હું એની ભક્તિ કરું છું. આહાહા..! માળામાં એક પછી એક ગણે એમ હું તો આત્માની માળા ગણું છું. હું ધ્રુવ ચિદાનંદ આત્મા.. આહાહા..! એની માળા હું ગણું છું. આહાહા..! દુનિયાથી બધું જુદું લાગે. દુનિયા બહારના વ્યવહારમાં એટલી બધી પડી કે મૂળ ચીજ આખી રહી ગઈ. આહાહા..! જેની ઓળખાણ કરીને વેદન થવું જોઈએ, એ રહી ગઈ. અને ઉપરની બધી વાતું. આહાહા..! એ માટે આ કહે છે. **'ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે હું ભાવું છું.'** એ ૬૭મો શ્લોક થયો.

શ્લોક-૬૮

(वसन्ततिलका)

आद्यन्तमुक्तमनघं परमात्मतत्त्वं
निर्द्वन्द्वमक्षयविशालवरप्रबोधम्।
तद्भावनापरिणतो भुवि भव्यलोकः
सिद्धिं प्रयाति भवसंभवदुःखदूराम्।।६८।।

[શ્લોકાર્થ :–] પરમાત્મતત્ત્વ આદિ-અંત વિનાનું છે, દોષ રહિત છે, નિર્દ્વંદ્વ છે અને અક્ષય વિશાળ ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જગતમાં જે ભવ્ય જનો તેની ભાવનારૂપે પરિણમે છે, તેઓ ભવજનિત દુઃખોથી દૂર એવી સિદ્ધિને પામે છે. ૬૮.

શ્લોક-૬૮ ઉપર પ્રવચન

૬૮મો શ્લોક.

आद्यन्तमुक्तमनघं परमात्मतत्त्वं
निर्द्वन्द्वमक्षयविशालवरप्रबोधम्।
तद्भावनापरिणतो भुवि भव्यलोकः
सिद्धिं प्रयाति भवसंभवदुःखदूराम्।।६८।।

શ્લોકાર્થ :– **'પરમાત્મતત્ત્વ...'** ભગવાનઆત્મા **'પરમાત્મતત્ત્વ આદિ-અંત વિનાનું છે,...'** જેની શરૂઆત નથી, જેનો અંત નથી, એવો અનાદિઅનંત આત્મા આદિ-અંત રહિત છે. આહાહા..! આદિ નથી, અંત નથી. **'દોષ રહિત છે,...'** પ્રભુમાં કોઈ જાતનો દોષ નથી. આહાહા..! એ 'ગીતા'માં આવે છે, કે ભક્તોને ભીડ પડે અને એવા રાક્ષસો જન્મે તો મુક્તિમાંથી પણ ઈશ્વરે અવતાર લેવા પડે. અહીં કહે છે એમ છે નહિ. અમે મુક્તિ પામીને ત્યાં રહેવાના છીએ. આહાહા..!

'દોષ રહિત છે,..' ત્યાંથી નીકળીને સંસારમાં આવવું, ભવ ધારણ કરવા, દુનિયાના પરોપકાર માટે ભવ ધારણ કરવા, એમ પણ નથી. આહાહા..! ભવની ભાવના એ જ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા..! દુનિયાના પરોપકાર માટે મારો એકાદ અવતાર થશે તો ઠીક છે. એમ પણ અહીંયા નથી. આહાહા..!

'નિર્દ્વંદ્વ છે...' નિર્દ્વંદ્વ. દ્વૈતપણું જેમાં નથી. નિર્દ્વંદ્વ. જ્ઞાયક... જ્ઞાયક... જ્ઞાયક... જ્ઞાયક... પરમપારિણામિક સ્વભાવભાવ નિર્દ્વંદ્વ-દ્વૈતપણાના દ્વંદ્વરહિત છે. આહાહા..! એવો ભગવાન **'અને અક્ષય વિશાળ ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે.'** ભગવાન કેવો છે? અક્ષય. જેનું જ્ઞાન ક્ષય ન પામે. અને વિશાળ છે. ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણનાર છે. અને **'ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ...'** આવા ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા અંદર છે. આહાહા..! **'જગતમાં જે ભવ્ય જનો...'** જે લાયક પ્રાણી **'તેની ભાવનારૂપે પરિણમે છે,...'** આહાહા..! ધ્રુવ સ્વભાવ ભગવાનઆત્મા, એની ભાવના. પહેલા આવી ગયું હતું કે આત્મા ચાર આવરણવાળો છે. છતાં પણ પંચમભાવની ભાવનાવાળો છે. એ આવી ગયું. પહેલા આવી ગયું છે. આવરણ સહિતનો અર્થ આવરણ તો નિમિત્તની અપેક્ષાથી. પણ એની ભાવના એ ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, ઉપશમભાવ છે. એ અંદરમાં નથી. પણ એ ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમભાવથી મુક્તિ થાય છે. આહાહા..! એની ભાવનારૂપ પરિણમિત. એ ભાવના એટલે એ. શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્યનું દર્શન, એનું જ્ઞાન, એમાં રમણતા. એવા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભાવનામાં પરિણમે છે. જે કોઈ **'તેની ભાવનારૂપે પરિણમે છે, તેઓ ભવજનિત દુઃખોથી દૂર..'** ઓહો..! **'ભવજનિત દુઃખોથી દૂર એવી સિદ્ધિને પામે છે.'** આ પ્રાણી સિદ્ધિને પામે છે. આહાહા..! આવી વાત છે. ૬૮મો શ્લોક થયો ને?

ગાથા-૪૪

णिग्गंथो णीरागो णिस्सल्लो सयलदोसणिम्मुक्को।
णिक्कामो णिक्कोहो णिम्माणो णिम्मदो अप्पा।।४४।।

निर्ग्रन्थो नीरागो निःशल्यः सकलदोषनिर्मुक्तः।
निःकामो निःक्रोधो निर्मानो निर्मदः आत्मा।।४४।।

अत्रापि शुद्धजीवस्वरूपमुक्तम्।

बाह्याभ्यन्तरचतुर्विंशतिपरिग्रहपरित्यागलक्षणत्वान्निर्ग्रन्थः। सकलमोहरागद्वेषात्मकचेतनकर्माभावान्नीरागः। निदानमायामिथ्याशल्यत्रयाभावान्निःशल्यः। शुद्धनिश्चयनयेन शुद्धजीवास्तिकायस्य द्रव्यभावनोकर्माभावात् सकलदोषनिर्मुक्तः। शुद्धनिश्चयनयेन निजपरमतत्त्वेऽपि वांछाभावान्निःकामः। निश्चयनयेन प्रशस्ताप्रशस्तसमस्तपरद्रव्यपरिणतेरभावान्निःक्रोधः। निश्चयनयेन सदा परमसमरसीभावात्मकत्वान्निर्मानः। निश्चयनयेन निःशेषतोऽन्तर्मुखत्वान्निर्मदः। उक्तप्रकारविशुद्धसहजसिद्धनित्यनिरावरणनिजकारणसमयसारस्वरूपमुपादेयमिति।

तथा चोक्तं श्रीमदमृतचन्द्रसूरिभिः-

(मन्दाक्रांता)

``इत्युच्छेदात्परपरिणतेः कर्तृकर्मादिभेद-
भ्रान्तिध्वंसादपि च सुचिराल्लब्धशुद्धात्मतत्त्वः।
सञ्चिन्मात्रे महसि विशदे मूर्छितश्चेतनोऽयं
स्थास्यत्युद्यत्सहजमहिमा सर्वदा मुक्त एव।।''

નિર્ગ્રંથ છે, નિષ્કામ છે, નિઃક્રોધ, જીવ નિર્માન છે,
નિઃશલ્ય તેમ નીરાગ, નિર્મદ, સર્વદોષવિમુક્ત છે. ૪૪.

અન્વયાર્થ :– [आत्मा] આત્મા [निर्ग्रंथः] નિર્ગ્રંથ, [नीरागः] નીરાગ, [निःशल्यः] નિઃશલ્ય, [सकलदोषनिर्मुक्तः] સર્વદોષવિમુક્ત, [निःकामः] નિષ્કામ, [निःक्रोधः] નિઃક્રોધ, [निर्मानः] નિર્માન અને [निर्मदः] નિર્મદ છે.

ટીકા :– અહીં (આ ગાથામાં) પણ શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય બાહ્ય-અભ્યંતર *ચોવીશ પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ હોવાથી નિર્ગ્રંથ છે; સકળ મોહ-રાગ-દ્વેષાત્મક ચેતન કર્મના અભાવને લીધે નીરાગ છે; નિદાન, માયા અને મિથ્યાત્વ—એ ત્રણ શલ્યોના અભાવને લીધે નિઃશલ્ય છે; શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ

---

* ક્ષેત્ર, મકાન, ચાંદી, સોનું, ધન, ધાન્ય, દાસી, દાસ, કપડાં અને વાસણ એમ દસ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ છે; એક મિથ્યાત્વ, ચાર કષાય અને નવ નોકષાય એમ ચૌદ પ્રકારનો અભ્યંતર પરિગ્રહ છે.

જીવાસ્તિકાયને દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મનો અભાવ હોવાને લીધે સર્વદોષવિમુક્ત છે; શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી નિજ પરમ તત્ત્વની પણ વાંછા નહિ હોવાથી નિષ્કામ છે; નિશ્ચયનયનથી પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત પરદ્રવ્યપરિણતિનો અભાવ હોવાને લીધે નિઃક્રોધ છે; નિશ્ચયનયથી સદા પરમ સમરસીભાવસ્વરૂપ હોવાને લીધે નિર્માન છે; નિશ્ચયનયથી નિઃશેષપણે અંતર્મુખ હોવાને લીધે નિર્મદ છે. ઉક્ત પ્રકારનું (ઉપર કહેલા પ્રકારનું), વિશુદ્ધ સહજસિદ્ધ નિત્યનિરાવરણ નિજ કારણસમયસારનું સ્વરૂપ ઉપાદેય છે.

એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી પ્રવચનસારની ટીકામાં ૭માં શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :–

"[શ્લોકાર્થ :–] એ રીતે પરપરિણતિના ઉચ્છેદ દ્વારા (અર્થાત્ પરદ્રવ્યરૂપ પરિણમનના નાશ દ્વારા) તેમ જ કર્તા, કર્મ વગેરે ભેદો હોવાની જે ભ્રાંતિ તેના પણ નાશ દ્વારા આખરે જેણે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વને ઉપલબ્ધ કર્યું છે—એવો આ આત્મા, ચૈતન્યમાત્રરૂપ વિશદ (નિર્મળ) તેજમાં લીન રહ્યો થકો, પોતાના સહજ (સ્વાભાવિક) મહિમાના પ્રકાશમાનપણે સર્વદા મુક્ત જ રહેશે."

ગાથા–૪૪ ઉપર પ્રવચન

ભગવાન અંદર આત્મા કેવો છે? નિર્ગ્રંથ છે, નિરાગ છે, નિઃશલ્ય છે. જીવ... આહાહા..! અમાન છે. જેને માન નથી. બધા દોષરહિત અક્રોધ, નિર્મદ. આહાહા..! પહેલા અમાન આવ્યું છતાં મદરહિત છે. બધી ચીજના મદરહિત છે. આ જીવ નિષ્કામ છે. એ ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા અંદર નિષ્કામ છે. એને ભગવાન 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' જગત પાસે ખુલ્લો કરીને મૂક્યો છે. આહાહા..! કે આ આત્મા છે, પ્રભુ! તને રુચે તો ઠીક. આહાહા..! એ કાંઈ મારા હાથમાં પણ નથી. તારી ચીજ તારામાં છે. અને અંતર્મુખ થવું, બહિર્મુખથી હટવું... આહાહા..! એ તો તારું કાર્ય તારામાં છે. અમે તો માત્ર કહીએ છીએ. આહાહા..!

ટીકા :– 'અહીં (આ ગાથામાં) પણ શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.'

'**શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...**' જીવાસ્તિકાય કેમ કહ્યું? એકલો જીવ કેમ ન કહ્યું? કે જૈન પરમેશ્વર સિવાય જીવને અસંખ્ય પ્રદેશી કોઈએ કહ્યો નથી. કોઈએ જોયો નથી, કોઈએ જાણ્યો નથી. સર્વજ્ઞ વીતરાગ સિવાય આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી છે, એવું કોઈએ આખી દુનિયામાં ત્રણકાળમાં ભગવાન સિવાય બીજા કોઈએ કહ્યું નથી. આહાહા..! એ કારણે કહે છે કે, '**શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...**' એકલો શુદ્ધ જીવ નથી લીધું. અસ્તિકાય. અસંખ્ય પ્રદેશ સાથે છે. આહાહા..! વસ્તુ અસંખ્યપ્રદેશી છે. એને અસ્તિકાય (કહે છે). '**બાહ્ય-અભ્યંતર ચોવીશ પરિગ્રહના...**' બાહ્ય દસ પ્રકારના પરિગ્રહ નીચે લખ્યું છે ને? અને ચૌદ અભ્યંતર, એ નીચે લખ્યા છે.

‘**પરિત્યાગસ્વરૂપ હોવાથી...**’ બાહ્ય અને અંતર પરિગ્રહથી રહિત હોવાથી, ભગવાન ‘**નિર્ગ્રંથ છે;...**’ નિર્ગ્રંથ દશા પ્રાપ્ત થાય એ બીજી વસ્તુ છે. વસ્તુ જ નિર્ગ્રંથ છે. વસ્તુ નિર્ગ્રંથ છે, તો એમાંથી નિર્ગ્રંથદશા પ્રાપ્ત થાય છે. આહાહા..! વસ્ત્ર વિના, નગ્નપણાની જે નગ્નદશા અને અભ્યંતરમાં વિકલ્પ વિનાની નગ્નદશા, એ નિર્ગ્રંથપણે આત્મા છે એમાંથી નિર્ગ્રંથદશા થાય છે. જો આત્મા નિર્ગ્રંથ ન હોય તો નિર્ગ્રંથદશા ક્યાંથી આવે? એ માટે, ‘**નિર્ગ્રંથ...**’ અર્થમાં પહેલા કહ્યું. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)